

Антична філософія

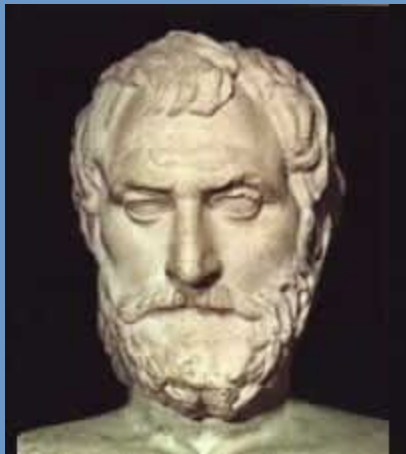
1. Зародження античної філософії
2. Пошук першооснови.
Мілетська школа та Піфагор
3. Суперечки про природу буття

Зародження античної філософії

- Прагнення пізнати найвищу мудрість світобудови і місця людини в ній завжди було притаманне тим небагатьом, хто в добу ранньої античності досяг найбільшого визнання своїх сучасників у спробі пояснити світ.

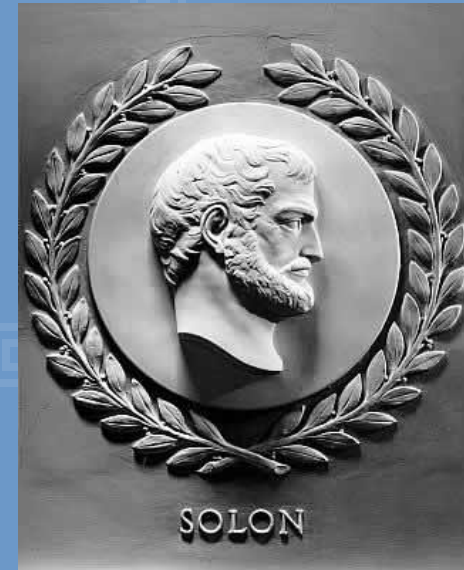
Цих людей, так само як і на Сході, називали мудрецями. До когорти найшановніших, на думку Діогена належали: Фалес, Піттак, Періандр, Хілон, Солон, Біант, Клеобул.

Фалес

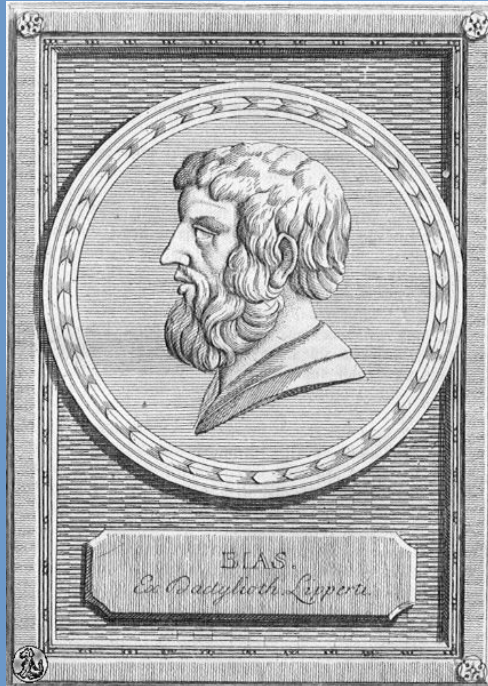
- Не збагачуйся нечесним шляхом;
- Які послуги робиш батькам, такі і сам матимеш в старості від дітей;
- Що важко? - пізнати самого себе;
- Що легко? - наставляти інших;
- Що приємно? - досягнення того, чого бажаєш;
- Що шкідливо? - нестриманість;
- Що стомливо? - неробство;
- Що нестерпно? - невихованість;
- Учи і вчись кращому;
- Дотримуйся міри;
- Не довіряй всім підряд;
- Знаходячись при владі, управляй самим собою;

- Унікай задоволення, котре породжує страждання;
- Скріплюй слово печаткою мовчання, а мовчання - печаткою підходящого моменту;
- Батьки завжди праві;
- Не поспішай набувати друзів, а набувши їх, - не поспішай від них відмовлятися;
- Навчившись підкорятися, навчишся управляти;
- Чого не бачив, того не говори;
- Поважай друзів;
- Знаєш - так мовчи;
- Не будь зарозумілим;
- Не приятелюй з дурними;
- Вимагаючи, щоб відповідальність несли інші, неси її сам;
- Про темне догадуйся по явному.

Солон

- Берись за справу не поспішаючи, а почате доводь до кінця;
- Слухай побільше;
- Бери переконанням, а не силою;

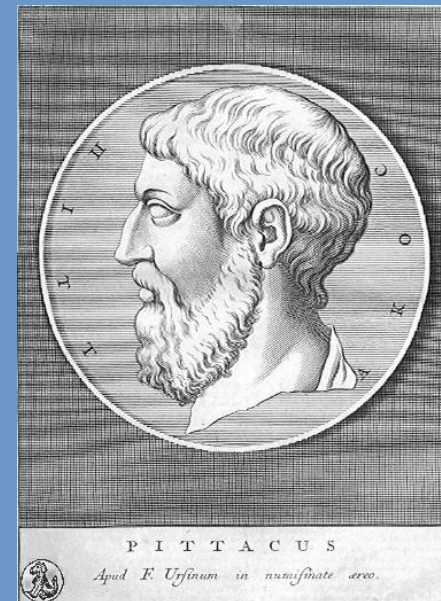

Біант

- Набувай у молодості благополуччя, а в старості - мудрість;
- Безрозсудності не схвалюй;
- Розсудливість - люби;
- Подивись на себе в дзеркало і коли виглядаєш прекрасно, - поступай прекрасно, а якщо виглядаєш погано, то виправляй природний недолік добропорядністю;
- Набуваєш: справою своєю - пам'ять про себе, належною мірою - обережність, характером - благородство, працею - терпіння, словом - переконання, рішенням - справедливість, відвагою - мужність, діянням - владу, а славою - верховенство.

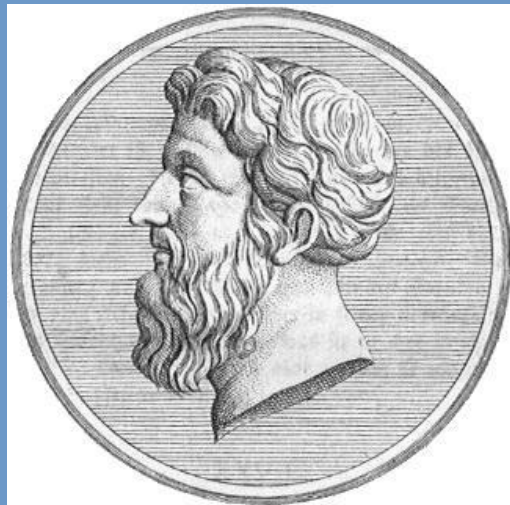
- Про те, що маєш намір зробити, не розповідай: не вийде - засміють;
- Що обурює тебе у ближньому, того не роби сам;

- Покладайся на друзів;
- Довірений тобі зало́г - віддай;
- Друга не ганьби і ворога не хвали: не обачливо це;
- Володій своїм;
- Що страшно пізнати? - майбутнє, що безпечно? - минуле, що надійне? - земля, що ненадійне? - море, що ненаситне? - користолюбство;
- Плекай благочестя, виховання, самообладання, розсудок, правдивість, вірність, досвідченість, вправність, товаришування, старанність, господарність, майстерність.

Піттак

- На обіди до друзів ходи повільно, на біди – швидко;
- Не ганьби ближніх, а то почувеш таке, від чого будеш прикро вражений;

Хілон

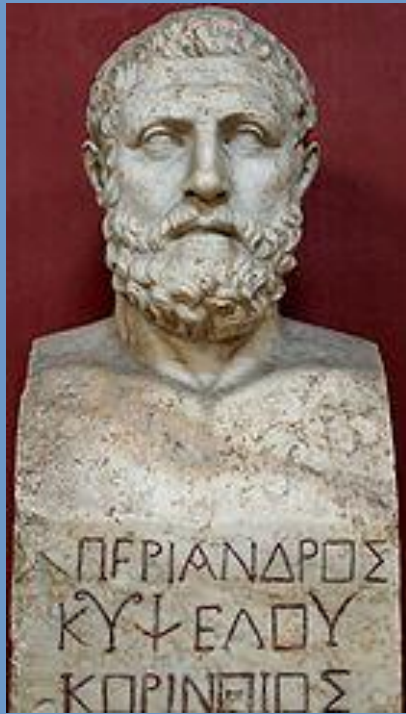
- Небіжчика величай;
- Старшого поважай;
- Віддавай перевагу втраті, ніж ганебному прибутку: перше засмутить один раз, друге буде засмучувати завжди;
- Над тими, хто потрапив у біду – не смійся;
- Якщо в тебе крута вдача, виявляй спокій, щоб тебе скоріше поважали, ніж боялись;
- Будь захисником своєї сім'ї;
- Язик твій хай не випереджає розум;
- Не бажай неможливого.

- Батька треба поважати;
- Будь здоровий і тілом, і душею;
- Будь стриманим на язик;
- До несправедливості стався з ненавистю;
- Плекай благочестя;
- Співгромадянам давай найкращі поради;
- Силою не роби нічого;
- Дітей виховуй;
- В достатку не чванься, в нестатку не принижуйся;
- Насмішкою дотепника не смійся, а ти будеш ненависний тому, на кого вони спрямовані.

Клеобул

- Що чудово? - спокій;
- Що небезпечно? - необачність;

Періандр

- Странність - все;
- Демократія ліпше тиранії;
- Задоволення - смертні, добродішності - безсмертні;
- Нечесний прибуток викриває нечесну натуру;
- Стань гідним своїх батьків;
- З друзями будь одним і тим же і в удачі, і в біді;
- Дав слово - допримайся його;
- Невдачі приховуй, щоб не радувати своїх ворогів

Починаючи з VI ст. до н. е. розпочалася історія європейської філософії як любові до мудрості, що прагне пізнання таємниці життя і його сенсу, пізнання людиною самої себе і навколишнього світу.

- **Стародавню філософію, що поширювалася на теренах сучасної Європи, називають античною.**
- **Вона охоплює період, що відноситься до історії Стародавніх Греції і Риму.**

Історія Стародавньої Греції охоплює період приблизно з XXII до II ст. до н. е.

У своєму розвитку грецька антична філософія пройшла три етапи:

архаїчний, або досократичний, період (VII- VI ст. до н. е.);

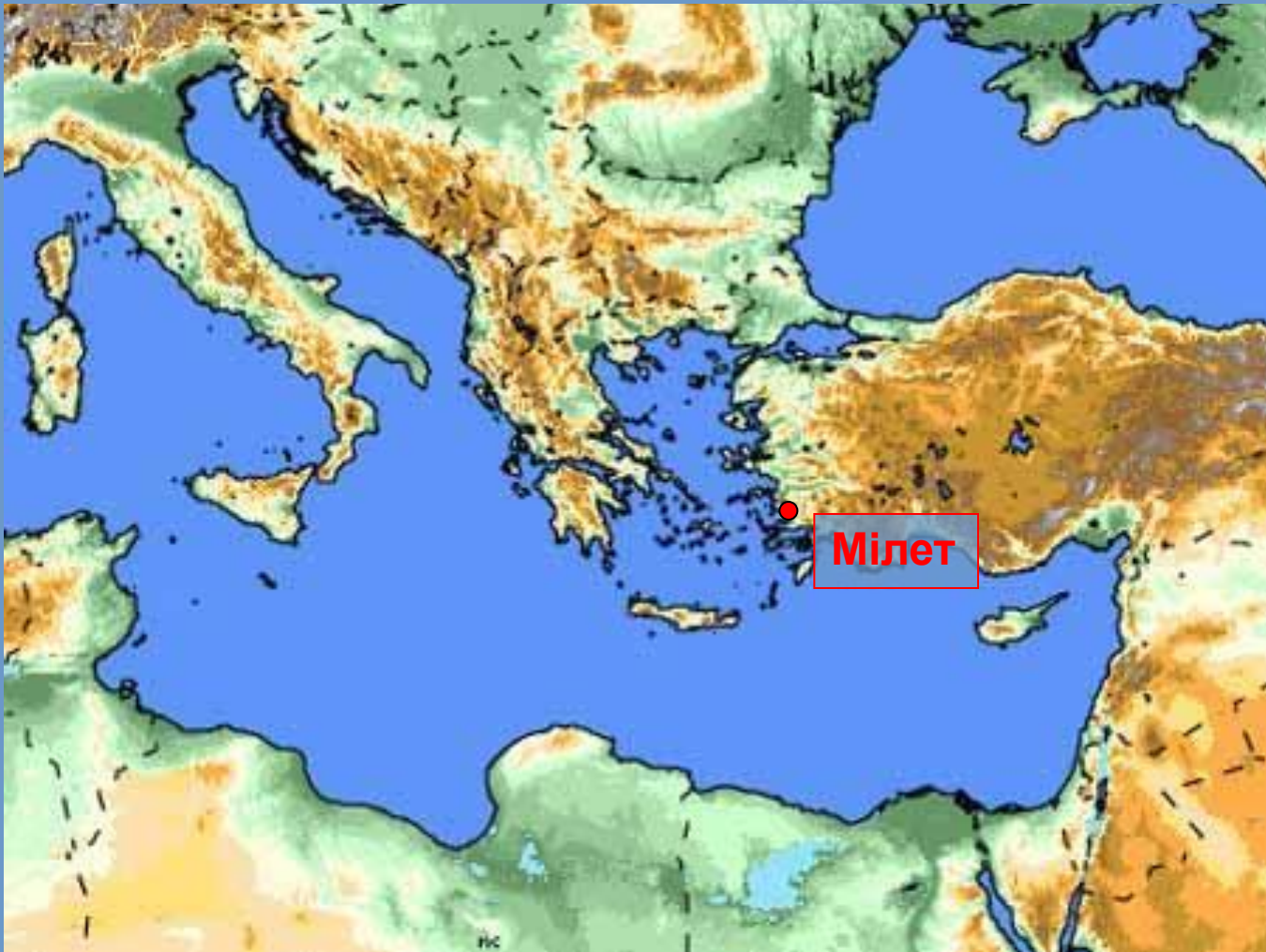
класичний період (V-IV ст. до н. е.);

період еллінізації Сходу (III — II ст. до н. е.).

Мілетська школа

Проблема єдиної першооснови

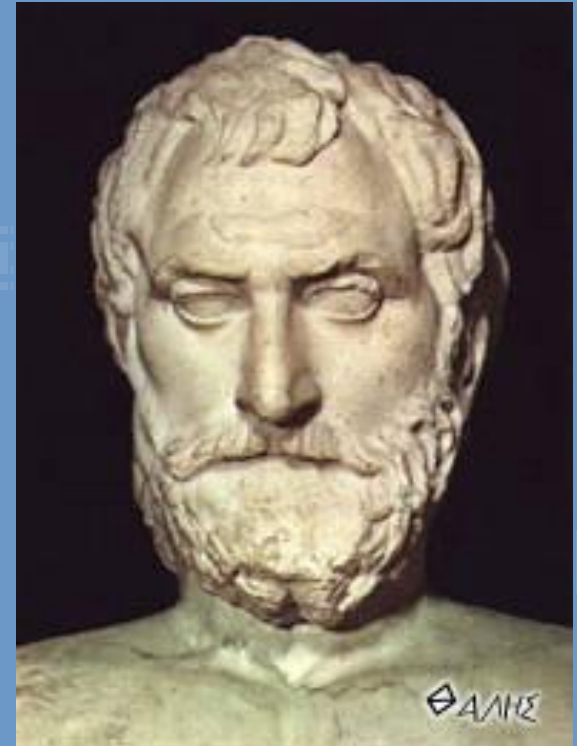
- Першою філософською школою, у якій об'єдналися грецькі мислителі, була *мілетська*, що отримала назву від назви міста Мілет — грецької колонії на узбережжі Малої Азії, її засновником став один із семи мудреців — Фалес. Його учнями й послідовниками були Анаксимандр та Анаксімен, деякий час у Фалеса навчався і Піфагор

- Розмірковуючи про будову Всесвіту, мислителі з Мілета трактували, що людей оточують різні речі, причому різноманіття їх безмежне. Жодна з них не подібна на будь-яку іншу: рослина — це не камінь, тварина — не рослина, океан — не планета, повітря — не вогонь і так далі до нескінченності.
- Однак, незважаючи на це різноманіття речей, людина називає все суще навколишнім світом, або світом буття, або Всесвітом.

- Мілетські мудреці визначили закономірність Усесвіту й намагалися знайти основу нескінченного світового різноманіття.
- Вони прагнули визначити основний принцип світу, що все упорядковує й пояснює, і назвали його *першоосновою* (грец. *архе*).

- **Фалес** (640/625-547/545 рр. до н. е.), «у мудрості старший над усіма», як було написано на його — могилі, вважається родоначальником європейської філософії і науки.

... Фундатором філософії Фалес став завдяки тому, що висунув ідею субстанції, з якої утворився світ. Основою всього існуючого він уважав воду: є тільки вона, а все інше — її породження і модифікації. Проте поняття «вода» він розумів зовсім не так, як ми. В його розумінні вода є світобудовною речовиною, з якої все народжується та утворюється. Таке трактування світобудови здійснило переворот у світогляді античних еллінів, а ім'я Фалеса назавжди ввійшло до скарбниці філософської думки.

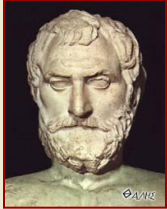
Масштаби мислення цього філософа стають зрозумілими з його висловлювань:

- **«Древніший усього суцього — Бог, оскільки він не народжений»;**
- **«Найпрекрасніший — світ, оскільки він творіння Бога»;**
- **«Найбільший — простір, оскільки він охоплює усе»;**
- **«Швидший за усе — розум, оскільки він оббігає все»;**
- **«Сильнішою є неминучість, оскільки вона панує над усім»;**
- **«Наймудріший — час, оскільки він розкриває все».**

- **Найкраще життя, за Фалесом, є тоді, *«коли ми самі не робимо того, що засуджуємо в інших».***
- **Цікавим для нас є і фалесівське розуміння щасливої людини. На запитання: *«Хто щасливий?»* — він відповідав: *«Той, хто здоровий тілом, сприйнятливий душею і піддається вихованню».***
- **Засновник мілетської школи зосереджував свою увагу не лише на пізнанні світу, а й на пізнанні людини. Адже, на переконання Фалеса, найважче на світі — це *«пізнати себе».***

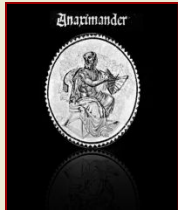
Філософ

**Першооснов
а**

Фалес

Вода

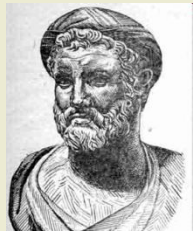
Анаксимандр

**Апейрон
(безкінечне,
божественне)**

Анаксимен

Повітря

Піфагор

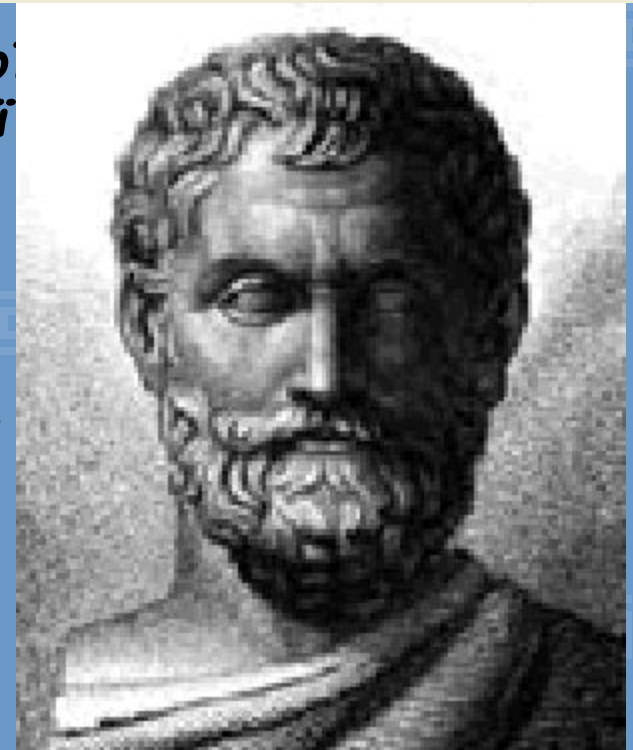
Число

1,2,3,4,5....

.

- Анаксимандр (бл. 610-540 рр. до н. е.) вирішив не називати першооснову світу ім'ям якої-небудь стихії (води, повітря, вогню чи землі)

- Вважав єдиною властивістю первинної світової речовини, яка все створює, її нескінченність, що не може бути зведеною до конкретної стихії.
- Вона перебуває по той бік стихій, включає будь-яку з них і називається безмежною (грец. апейрон).
- Апейрон — безкінечне, божественне, творчо-рушійне начало: воно не доступне для чуттєвого сприйняття, але досягається розумом.
- Анаксимандр першим піднявся до оригінальної ідеї безкінечності світу.

Анаксимандр

- Вважав першоосновою творіння повітря: усі речі походять із нього шляхом згущування або розрідження.

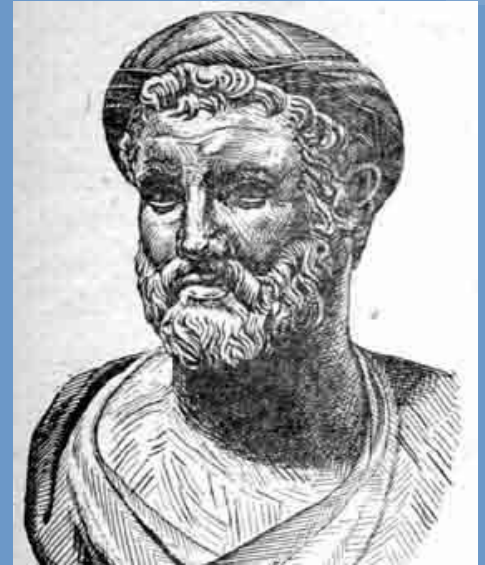

Анаксімен

- Найбільш розріджене повітря — це вогонь, густіше — атмосфера, ще густіше — вода, далі — земля і нарешті — каміння.
- Мілетськими мислителями, які мали за першооснову щось речовинне, або матеріальне, було здійснено прорив, яким однозначно було поставлено запитання: «З чого все?» — і в цьому полягає значення їхніх поглядів.

- Піфагор Самоський (бл. 580 — бл. 500 рр. до н. е.) жив на острові Самос.

- Його ім'я в перекладі з давньогрецької означає «переконуючий мовою».
- Учень Фалеса й Анаксимандра, він майже все життя присвятив самопізнанню та розкриттю своїх багатогранних талантів.
- Піфагор набув визнання як «великий посвячений» та перший, хто назвався філософом, першим промовив слово «космос», став творцем піфагорійського союзу, який об'єднував майже 2 тисячі учнів.

Піфагор

- Як і мілетці, Піфагор уважав, що нас оточують різні предмети, але це різноманіття має єдину світову основу. У чому ж вона?

- Всі речі можна порахувати, тобто завжди можна сказати: два птахи, десять риб, двадцять дерев тощо.

-

«*Все є число*», — стверджував він. Число є тим, що завжди й незмінно присутнє в різних речах, їх сполучна нитка, основа, яка їх об'єднує, тому його можна назвати першоосновою світу.

- Проте число — нематеріальна сутність, воно ідеальне, і в цьому принципова відмінність піфагорійського світосприйняття від мілетського.
- Нині, коли в усі сфери людської діяльності проникають цифрові технології, твердження Піфагора вже не видається відірваним від реальності .

Геракліт

Проблема мінливості

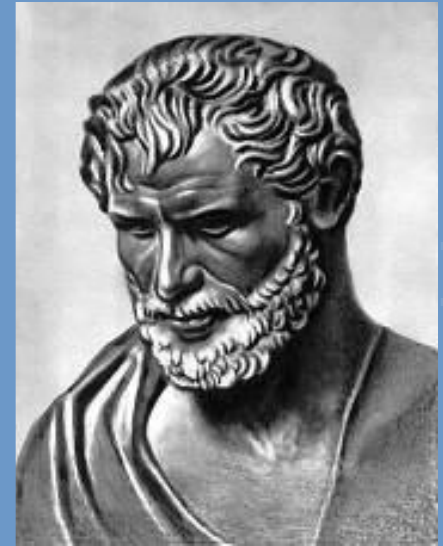
Геракліт

Проблема мінливості

Як з одиничного виникає багатоманітність,
а з незмінного - мінливе?

Геракліт

Світ як вічне становлення

Геракліт
(бл. 540 - 480)

Основною формулою вчення
Геракліта були знамениті вислови:
«Все тече, і ніщо не стає»,
«В одну і ту ж річку не можна ввійти двічі»,
«У світі немає нічого нерухомого».

Вони засвідчують його натурфілософію,
згідно з якою все у світі вічно
рухається і змінюється,
ніщо не перебуває в незмінному стані.
А якщо ми що-небудь і бачимо незмінним,
то тільки тому, що не помічаємо змін,
які відбулися.

Геракліт – світ як вічне становлення (генезис)

- Відповідно до поглядів Геракліта, перехід явищ з одного стану до іншого відбувається через боротьбу протилежностей, яку він назвав *загальним логосом*, тобто єдиним законом для всього існуючого.
- Світ ніким не створений, він був, є і вічно буде живим вогнем, закономірно спалахує та згасає.
- Вогонь у Геракліта є образом вічного руху, він переходить у протилежні стихії та стає речовинним носієм змін.

Ніщо не стабільне, усе рухається й змінюється і ніколи ні на чому не зупиняється

- Світ, у якому немає нічого стійкого й постійного, є безладним і хаотичним.
- Проте тільки таким він і може бути. Зміна і рух — це єдино можливий, як стверджував Геракліт, спосіб існування Всесвіту.
- Загалом для філософії Геракліта характерне протиставлення, поєднання суперечливих, протилежних за значенням понять.

- Геракліт говорив, що всі речі складаються з протилежностей:
мокре і сухе, тепле і холодне, темне і світле, день і ніч, розквіт і занепад тощо.
- Протилежності борються одна з одною: наприклад, день — це подолання ночі, весна — перемога над зимою, радість — заперечення смутку. Боротьба протилежних початків і є джерелом вічного руху та зміни.
- Якби протилежностей не було, то нічого не змінювалося б, оскільки будь-якій речі не було б на що змінюватися.
- Проте протилежності не тільки борються між собою, але ще й утворюють єдність.

- Так, мокре — це протилежність сухого. Однак чому воно мокре? Тільки тому, що колись було сухим, намокло і стало мокрим. Виходить, що якби воно не було сухим, то ніяк не могло б стати мокрим, і навпаки.

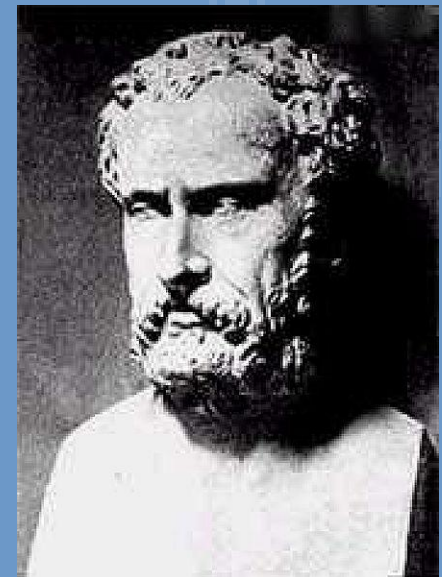
- Або, припустимо, існував би тільки день, а ночі не було б зовсім. Чи ми знали б тоді, що таке день? Ні. Ми тільки тому і знаємо, що таке день, бо його протилежністю є ніч.
- Отже, протилежності одна без одної не існують, одна одну доповнюють, одна з одної впливають і одна одну припускають.
- Протилежності перебувають не тільки в стані вічної боротьби, а й у невичерпній єдності.
- **Ця фундаментальна закономірність Всесвіту, про яку говорить Геракліт, є головним принципом діалектики — учення про загальний зв'язок і вічну зміну речей.**

Элейська школа

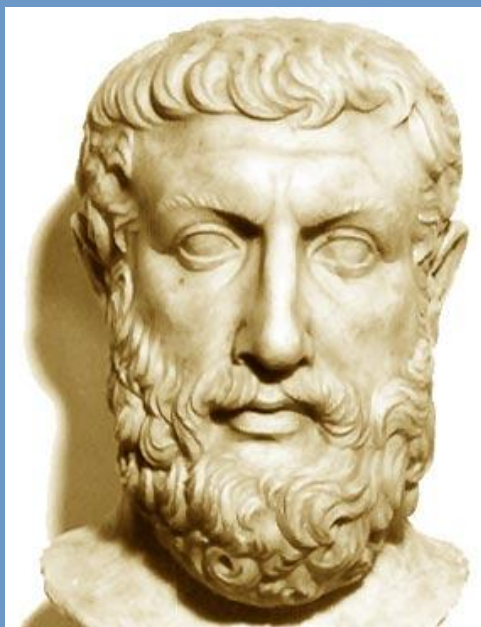
Заснована в місті Елеї (грецька колонія в Південній Італії) мандрівним філософом Ксенофаном Колофонським (бл. 570 — бл. 470 рр. до н. е.) елейська школа філософів вирізнялася критикою народної грецької релігії та міфології.

- Олімпійським антропоморфним богам він протиставив своє розуміння божества.
- Бог — це вищий і незбагнений початок. По-перше, він один; по-друге — він безформний, адже приписати йому будь-яку відому нам форму (людини, тварини, рослини, природної стихії) неможливо; по-третє, він невідомий і невимовний, тобто ніхто не може сказати, що він робить і як поводить.

Якби бики, коні та леви мали руки і могли б ними малювати твори мистецтва, подібно до людей, то коні зображували б богів схожими на коней, бики -- схожими на биків, і надавали б їм тіла такого вигляду, яким є тілесний образ у них самих.

- Таке божество Ксенофан назвав «Єдиним» і стверджував, що весь світ походить від нього і в нього обертається.
- Єдине — це і є весь Всесвіт. Переконання Ксенофана пантеїстичне: світ і божество — це один і той самий початок: вічне, безмежне і постійне.
- З подібними поглядами ми вже ознайомилися, вивчаючи давньоіндійську філософію.

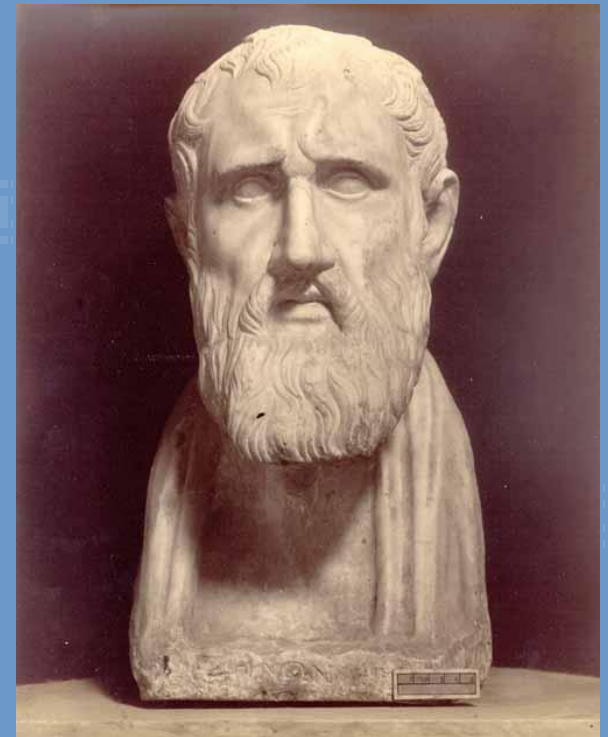

- Учення Ксенофана Колофонського продовжив другий представник елеїської школи — філософ **Парменід Елейський** (бл. 540-480 рр. до н. е.). Він замінив поняття «Єдине», під яким розумілося все суще, на поняття «буття». Воно походить від дієслова «бути», яке в особовій формі звучить як «є».

- Із самого поняття «буття», як бачимо, випливає його вічність. Те, що існує, обов'язково вічне. Якщо ж чогось немає зараз, то це означає, що його не було і не буде, бо інакше довелося б припустити, що щось обертається на ніщо, з якого потім знову виникає щось.
- Парменіду належить знаменитий вислів, який, на перший погляд, видається безглуздим: *«Буття є, небуття ж немає».*

- Відповідно до вчення Парменіда, буття вічне, неподільне, нерухоме і незмінне. Таку картину буття малює розум. Відчуття ж (зір, дотик тощо) малюють абсолютно іншу картину: усе є не вічним (тобто виникає і знищується), подільним (складається з частин), а також усе рухається і змінюється.
- Яка ж із двох картин є істинною: та, яку малюють недосконалі й грубі відчуття, якими наділені всі живі істоти, або та, яку малює, поза сумнівом, тонший і досконаліший, порівняно з відчуттями, людський розум? Картина, яку створює розум, уважав Парменід, є правильною. Відчуття ж уводять в оману.

- Поміркувати над рухом спробував послідовник Парменіда, Зенон Елейський (490-430 рр. до н. е.).
- Йому належить ідея апорій (грец. *aporía* — нерозв'язні суперечності, розумова безвихідь, парадокси), якими він прагнув довести, що рух немислимий, а тому неможливий.

- Перша апорія називається «*Дихотомія*» (ділення навпіл). Припустимо, що тілу треба переміститися з точки *A* в точку *B*. Перед тим як воно пройде свій шлях, йому спочатку треба пройти половину цього шляху, а ще раніше — чверть його, а ще раніше — $1/8$, а перед тим — $1/16$, а ще раніше — $1/32$ і так далі, як завгодно довго. Виходить, що тілу треба пройти нескінченну кількість відрізків. А чи можна пройти нескінченність? Ні. Отже, тіло ніколи не зможе пройти з точки *A* в точку *B*.

Парадокси Зенона

Апорія «Дихотомія»

- Друга апорія називається «Ахіллес і черепаха»-. Ахіллес іде на певній відстані за черепахою, причому в 10 разів швидше за неї, але ніколи її не наздожене. Зрозуміло, що візуально (коли споглядати зором) він її наздожене і пережене. Проте наше завдання не уявляти собі рух за допомогою відчуттів, а спробувати уявити його або проаналізувати за допомогою розуму.
- Коли Ахіллес пройде відстань, що розділяє його і черепаху, вона за цей самий час пройде попереду нього $1/10$ цієї відстані (адже черепаха йде в 10 разів повільніше) і буде на $1/10$ шляху попереду нього; коли Ахіллес пройде $1/10$, черепаха за цей самий час пройде $1/100$ і буде на $1/100$ попереду нього; коли він пройде $1/100$ відстані, вона пройде $1/1000$ — і так до безкінечності.

Парадокси Зенона

Апорія «Ахіллес і черепаха»

- «Те, що ми бачимо речі рухомими, — говорить Зенон, — зовсім не означає, що рух дійсно існує». Наприклад, ми бачимо, що Сонце рухається над нами зі сходу на захід, насправді ж воно нерухоме. Припустимо, що й інші речі, які ми бачимо рухомими, насправді нерухомі, тільки ми цього не бачимо, не відчуваємо і тому не розуміємо.

- Отже, елейські філософи і Геракліт сформулювали два протилежні підходи до розуміння світу. Перші стверджували те, що світ незмінний, неподільний і нерухомий, що він є вічною сталістю й абсолютною стійкістю. Геракліт, навпаки, переконував, що світ є довершеною непостійністю, незмінним рухом, загальною зміною і повною відсутністю чогось стійкого.

- Які основні ідеї **Геракліта**? Як ви розумієте тезу про єдність і боротьбу протилежностей?
- Пригадайте основні риси давньогрецької релігії та міфології. За що **Ксенофан** критикував їх?
- Чи можна називати **Ксенофана** атеїстом? Яке трактування божества було ним запропоноване?
- Розкрийте основні ідеї **Парменіда**. Як ви розумієте його твердження про реальне існування тільки того, що можна мислити без суперечностей?
- Як ви зрозуміли апорії **Зенона**? Яку мету він переслідував, висуваючи їх?
- У чому полягають основні відмінності **елейського** і **гераклітівського** учень?